

умаляться, а жизнь есть плодоприношение, прозябшее от Зерна Истины, царствовавшая в Сердцѣ их...» [1, с. 730].

Отже, земний шлях Сковороди добігав кінця, а його духовне життя, що навіки закарбувалося у його творах, розсунуло рамки ХУІІІ століття і вийшло далеко за межі України.

Література

1. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів /За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. – Харків-Едмонтон-Торонто : Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.
2. Сковорода Г. Повне зібрання творів. У 2-х томах. – Т.2. – К. : Наукова думка, 1973. – 576 с.

Маляренко О., Давидов В., Дудник А. (м. Світловодськ, Україна)

«ЗЕМНИМ ШЛЯХОМ - ДО ДУХОВНОГО»

Когда твердо идешь путём, по которому начал идти, по моему мнению, ты счастлив.

Григорій Сковорода

Піша хода «Земним шляхом – до духовного» у рамках Великого проекту «Сковорода-300» і з нагоди 295-річчя від дня народження Григорія Сковороди за підтримки керівництва Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди – це, насамперед, вшанування пам'яті видатного українця: людини і філософа, вчителя і мандрівника, що значно випередив свій час. Ініціатором ходи став Валерій Манженко, науковий співробітник музею. Приємно зазначити, що серед чотирьох мандрівників, які крокували стежками видатного українського філософа, було троє світловодчан. За рекомендацією професорів філософії Л. М.

Деніско і С. О. Заветного творчу знімальну групу очолив режисер-документаліст і керівник гуртка «Юний журналіст» Центру дитячої та юнацької творчості (м. Світловодськ) Олександр Маляренко.

Ще два учасники пішої ходи – випускники цього гуртка Владислав Давидов і Антон Дудник. Саме ці молоді і завзяті світловодці на практиці намагалися з'ясувати переваги професій журналіста, фотографа і оператора. Протягом усього маршруту відбулося близько 40 творчих зустрічей із мешканцями населених пунктів, учнями і вчителями шкіл.

Чорнухи – Хейлівщина – Лохвиця – Заводське – Середняки – Петрівка Роменська – Гадяч – Веприк – Мартинівка – Комиші – Щоми – Чернеччина – Охтирка – Високе – Куп'єваха – Полкова Микитівка – Губарівка – Павлівка – Кручик – Богодухів – Заброди – Мерло – Сквородинівка – таким був маршрут руху чотирьох енергійних українців, які протягом 18 діб подолали близько 300 кілометрів. А це 23 населених пункти Полтавської, Сумської та Харківської областей.

Навіщо вони це зробили? Чому саме з Чорнух і до Сквородинівки? Де гендерна рівність? Що буде далі? Хто вони такі, ці мандрівники, – четверо завзятих українців? Де брали кошти? Хто прокладав маршрут? Чимало запитань звучало під час зустрічей. Були й поради на майбутнє. Починаючи розповідь про першу ходу стежками Григорія Савича Сквороди, варто зазирнути у недалеке минуле, згадати, що він говорив: *«Нынѣ скитаюся у моего Андрея Иван[овича] Ковалевскаго. Имам моему Монашеству полное Успокоение, лучше Бурлака. Земелька Его есть Нагорная. Лѣсами, Садами, Холмами, Источниками распрещена. На таком Мѣстѣ я родился возле Лубенъ.»*

Директор Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сквороди Наталія Іванівна Міцай плідно працює над заохоченням українців знати і пізнавати історію рідного краю, багатовікову спадщину України. У цьому їй допомагають працівники музею. Ця команда з року в

рік, працюючи над історичними документами, започатковує нові заходи щодо популяризації спадщини видатного українця.

Науковий співробітник музею В. П. Манженко – людина творча і завзята. Колись у нього несподівано виникла думка пройтися стежками українського любомудра. Подумки відпрацьовуючи майбутній маршрут, він ретельно відзначав на сучасній мапі незалежної України міста і села, через які колись давно мандрував український філософ.

Згодом у далекоглядних працівників музею виникла ідея: створити новий сучасний фільм про мандрівного українського філософа і вчителя. До справи залучили сучасних філософів Слобожанщини С.О. Заветного і Л. М. Деніско. Порадившись, вони запропонували керівництву музею долучити й колишнього студента-журналіста Харківського національного університету ім. Василя Каразіна Олександра Маляренка. Тим часом В.П. Манженко поїхав відпрацьовувати маршрут пішої ходи з керівництвом шести районів Полтавської, Сумської і Харківської областей.

Цікава річ. Місто Заводське спочатку було запасним варіантом. Але міський голова Заводського Віталій Сидоренко особисто наполягав включити місто до основного маршруту. Згодом так і сталося!

Відпрацьовуючи шлях від місця народження Г. Сковороди, селища Чорнухи, що на Полтавщині, до місця поховання філософа і богослова у харківському селищі Сковородинівка, В. П. Манженко дійшов думки, що група у складі чотирьох осіб буде оптимальним варіантом як для сторін, які прийматимуть її, так і для самої ходи. Після вирішення організаційних моментів: прокладання маршруту й домовленості з керівництвом районів, міст і селищ було обговорено надання необхідної допомоги послідовникам великого українця. А це транспортні засоби для перевезення додаткової апаратури і багажу, приміщення для відпочинку та харчування учасників.

Після цього почалося формування групи. Двоє з чотирьох учасників нам уже відомі: Валерій Манженко, організатор пішої ходи, Олександр

Маляренко - режисер і оператор майбутнього фільму. Залишилося знайти ще двох завзятих і сміливих, які б змогли подолати і багатокілометрову відстань, і труднощі, які можуть виникнути під час ходи.

Остаточний варіант з'явився після пропозиції Олександра Маляренка доповнити групу двома студентами. Антон Дудник – людина, яка майже ніколи не розлучається з фотоапаратом, переможець декількох обласних і всеукраїнських фотоконкурсів. У серпні він став студентом Інституту розвитку людини (м. Кропивницький). Саме Антон мав допомагати створювати фільм як помічник оператора. Крім цього, хлопець мав стати у нагоді під час створення портфоліо руху пішої ходи.

Останнім приєднався до групи Владислав Давидов, студент Національного університету біоресурсів і природокористування України. Влад – людина творча, послідовна. Полюбляє спілкуватися з людьми – отже, він долучився до групи як журналіст. До речі, тривалий час він займався спортом. А це в даній ситуації – додатковий плюс.

Отож, маємо маршрут руху і чотирьох його учасників. Дата і місце, з якого розпочнеться хода, теж відомі: 19 серпня із селища Чорнухи. Яблуневий Спас – це не лише дата старту, а й оберіг для учасників ходи «Земним шляхом – до духовного».

Початок ходи. Чорнухи. Люди. Сковорода. Пам'ятник філософу до неба... Люди з квітами і фотоапаратами. Керівництво селища та району. Святковий захід. Театралізоване дійство. На годиннику майже одинадцять. Термометр нагадує про спеку: у затінку +37 за Цельсієм. Усі, хто мав що сказати, виступили. Після промов робили перші кроки пішої ходи. Нас шестеро: актор в образі Г. Сковороди, наш провідник до Хейлівщини Володимир, В. Манженко, О. Маляренко, А. Дудник і В. Давидов. Попереду наші перші чотирнадцять кілометрів Україною. Пішки... Як потім з'ясувалося, це був найбезпечніший і наймальовничіший відрізок

шляху. Ми йшли навпростець степами, балками, лісами і занедбаними селами. Так, Богданівка на мапі України ще є, а люди там вже не живуть...

Перший відрізок шляху – це не лише особисте випробування. Слід перевірити себе на міцність як колектив. Починаємо пришвидшуватися. Важко. Спека така, що за першу годину подорожі ми випили увесь запас води. Добре, що Володимир взяв додатково ще дві пляшки по 2 л.

Протягом усього шляху – жодного колодязя, жодного джерельця. Спека. Сухий вітер дме в обличчя. Степовий пил - у вічі. Жодного ставка. А ми крокуємо до першого фінішного відрізка. Близько чотирьох годин пішки. Підіймаємося на гору – Хейлівщина! Нарешті!!!

Ще півгодини крокуємо селом. Шукаємо Будинок культури. Людей у селі не бачимо. Мабуть, усі відзначають День села. З'являються перші колодязі. Але вони зачинені або без відер. Сумно. Спекотно так, що піт уже не відділяється від шкіри, і відчувається невеличка прохолода. Ми на межі теплового удару. Дістаємося нашого першого пункту призначення. Сільський Будинок культури. Поруч школа. Яблуневий садочок. Багато людей біля клубу за стільцями. Куштують шашлик та попивають холоденький газований алкогольний напій. Нікому (!!!) до нас немає діла. Питаємо про воду. Лише з четвертої спроби чудова жіночка відводить нас до хати голови села. Набрал води. Подякував чарівній жіночці - і мерщій до друзів. А вони просто неба на траві лежать.

Напилися води. Трохи оговталися. Почали потроху рухатися. Врешті-решт погодували нас кулішем, і без виступу покинули Хейлівщину. Наступний пункт призначення – *Лохвиця*. Із другої спроби нам все ж таки вдалося відчути на собі і зацікавлену увагу до нас, і справжню гостинність людей із чарівної Полтавщини. Велика вам дяка від «ходоків», як ви нас називали!

Про Лохвицю та її мешканців або лише гарне слід казати, або дуже гарне. Справді. Чисте світле містечко. Фонтан, що працює, і безкоштовні

біотуалети в центрі міста. Сьогодні Лохвиця – це якісне асфальтове дорожнє покриття. Дорога на Київ гладенька і рівненька. Крім цього, Лохвиця – це сучасний світлий і просторий Будинок культури. У столиці і першій столиці таких не бачив! А ще Лохвиця – це люди: щирі і гостинні, гарні і чуйні, дбайливі... Пані Наталя, яка завзято розповідала про історію Лохвиці та її людей. Гостинні і хлібосольні дівчата з ресторану і Тетяна Ярославівна – директорка дитячого садочка «Теремок», де нас годували. Усім вам велика дяка! І низький уклін від наречених вами «ходоків»!

На Заводське! 14 км + 12 км = 26 км за перші два дні ходи. Сьогодні, 21-го серпня, наше завдання дещо простіше – лише близько 11 кілометрів пішої ходи. Крокуємо легко і впевнено. Начебто вдома були і додому йдемо. Ми ж бо українці! Декомунізація у місті. Фотографуємося біля дорожнього знака, на якому зліва зафарбовано зеленою фарбою сім чорненьких літер («Червоно»), а праворуч залишилася «історична» назва: Заводське. Рушаємо до міста, де на нас вже чекають... діточки з садочка, 5-річні хлопчики і дівчатка з вихователями дитячого садочка №2 «Теремок». Представники ЗМІ і керівництва міста. Беремо діточок за руки і ведемо їх до садочка. Встигаю познайомитися з хлопчиком. Його звати Микита, а його маму – Наталка. Повертаємо до садочка, і що ви собі думаєте? Діти обурюються. Дуже сильно обурюються, бо вони з нами до Харкова вирішили йти! Ще ті будуть «ходоки»-філософи!

Нас зустрічає особисто міський голова Віталій Сидоренко зі своєю командою. Екскурсія чистим і охайним містом. Чудовий фонтан і дерев'яні скульптури, створені молодим майстром. Гарне місто! Гарні люди! Надвечір - зустріч з городянами у Міському будинку культури. Говоримо про творчість видатного українця – Григорія Сковороди. Розповідаємо про перші кілометри нашої ходи. Слухаємо В. Сидоренка і представників його працьовитої команди. А далі святковий концерт. Виступи колективів Заводського. Найбільш пам'ятна пісня у виконанні чоловіка, який під

сопілку заспівав: *«Всякому місту – звичай і права, Всяка тримає свій ум голова; Всякому серцю – любов і тепло, Всяке горло свій смак віднайшло. Я ж у полоні нав'язливих дум: Лише одне непокоїть мій ум»...*

Насправді, творчість Григорія Сковороди – невмирущий спадок нам, сучасним українцям, які намагаються зрозуміти, що і навіщо, а ще – чому.

Чому у Світловодську, який стоїть на березі рукотворного Кременчуцького водосховища, вода є, а фонтани не працюють. Сили, щоб створити водосховище, були, а підтримати життєдіяльність новозбудованого міста – не можна, неможливо, не треба? Ще більш дивне запитання. У Заводському цілу ніч на вулицях працюють ліхтарі. Світло вночі, як удень! І той самий чарівний колись Світловодськ має свою гідроелектростанцію (Кременчуцька ГЕС), а з 22-ої на вулицях міста темрява, як у колишніх Потьомкінських селах. Можливо, і тут Григорій Савич Сковорода, філософ і поет, мав рацію: *«Всякому місту - звичай і права. Всяка тримає свій ум голова»...* Від голови працює і усе тло. Від міських і селищних голів залежить доля України? Майбутнє українців...

Главная цель жизни Человеческой. Г. Сковорода відзначав, що глава дѣл чловѣческих есть дух его, мысли, сердце. Всяк имѣет цель в жизни, но не всяк – главную цель, то есть не всяк занимается главою жизни. Иной занимается чревом жизни, то есть всѣ дѣла свои направляет, чтоб дать жизнь чрѣву; иной – очам, иной – волосам, иной – ногам и другим членам тѣла; иной же – одеждам и прочім бездушным вещам; Философія, или Любомудріе, устремляет весь круг дѣл своих на тот конец, чтоб дать жизнь духу нашему, благородство сердцу, свѣтлость мыслям, яко главъ всего. Когда дух в чловѣкѣ весел, мысли спокойны, сердце мирно, то все свѣтло, щасливо, блаженно. Сіе есть Философія.

Кожного дня ми прокидалися близько четвертої години. Ранок зустрічав нас прохолодою, вільним почуттям щастя. Ми втрьох (Антон, Влад і я) з апаратурою радо йшли назустріч Сонцю, що сходить. Так було

щодня. Ви собі уявити не можете, що ми відчували, коли, налаштувавши камеру для зйомок, бачили перші промені сонечка там, далеко, за обрієм... Відчуття зновнародження! Відчуття, коли на повні груди хочеш сказати світу: «Вітаю тебе, новий день, нове життя!» Після зйомок поверталися до місця розташування. Готували собі сніданок. Будили Валерія Павловича. Снідали. Збирали речі. Чекали нову машину. Дочекавшись, складали сумки і валізи до багажника і крокували далі... На зустріч з новими містами і селами, на зустріч з новими людьми!

На Гадяч! Нас супроводжує влада Заводського. Це з нами вперше (і востаннє – примітка автора). Разом до Хуторка. Робимо постановочні кадри. Небо хмариться. Нарешті не так спекотно. Ще 15 км до Середняків, далі 17 тисяч метрів до Петрівки-Роменської і ще 10 км до самого Гадяча...

Колись давно, у 1663–1668 роках, Гадяч був столицею Лівобережної Гетьманщини, резиденцією Івана Брюховецького. Згодом залишався однією з найбільших рангових маєтностей українських гетьманів. Місто розташоване на правому березі річки Псел у місці впадання в неї річки Грунь. Вище за течією на відстані 1,5 км розташоване село Хитці, нижче за течією на відстані 2,5 км - село Малі Будища, на протилежному березі – село Вельбівка.

24 серпня зустрічаємо у колишній столиці Гетьманщини. Готуємося знімати святкові заходи, присвячені Дню Незалежності, які, безумовно, стануть у нагоді у документальному фільмі про нашу пішу ходу, про Григорія Сковороду. Спочатку рушаємо до міського стадіону. Чого там тільки не було: співи дітей і дорослих, танці і спортивні заходи, куліш і коровай (безкоштовно), море квітів і промов... Лише учасникам пішої ходи «Земним шляхом – до духовного». Керівник проекту В. П. Манженко обурюється, що у колишній столиці йому не надали слова...

Намагаюся заспокоїти і підтримати його. Питаю про видатного філософа: хто він, Григорій Савич Сковорода, для працівника музею

особисто? Довготривала відповідь про те, що ми декілька разів уже чули під час виступів Валерія Павловича перед людьми. Якось все так непросто у наукового співробітника. Намагаюся зрозуміти...

Під час нашої ходи з'являється думка, що знати і розуміти Григорія Сковороду – це зовсім різні речі. Пан Манженко досконало знає життєвий шлях і творчість видатного філософа. Дуже добре знає! Цитує. Порівнює. Звертає увагу на певні дрібниці. Обурюється, коли хтось не так ставить запитання. Знов і знов обурюється, коли знов і знов згадує, кажучи усім: «Нам у Гадячі не надали слово сказати про Григорія Сковороду». Не дали. Все просто: крокуємо далі. До тих, хто хоче чути. Чекає на зустріч із нами.

Намагаюся зрозуміти і запам'ятати слова видатного українського філософа і любомудра: *«В жизни замечательно устроено: вещи нужные не сложны, а вещи сложные не нужны»*. Можливо, Григорій, син Сави, просто справжня Людина, яка намагалася прожити просто СВОЄ непросте життя? По совісті. Разом із друзями. Найулюбленішим учнем. Зі щирою і світлою Любов'ю до себе. До краю, де народився. До Бога... А ще він казав: *«Долго сам учишь, если хочешь учить других. Во всех науках и художествах плодом есть правильная практика»*. А це вже для мене. Читаю. Згадую. Порівнюю. Ось знайшов вірш поетеси з Кропивницького. Можливо, про Г. Сковороду. Можливо, про нас у Гадячі. Дівчина, Надія Гармазій, написала комусь:

Ходімте будувати вітряки –

У цьому місті вимерли поети.

Скляніють тільки кволі силуети

І, мов скелети, падають рядки...

Спішімо будувати вітряки!

І хай сміються з нас – ми навпаки...

Горітимемо дужче... Ми ж – поети...

До біса зашкарублі трафарети!

Цей світ на відстані прозорої руки...

І в місті цьому, якщо є поети,

Ходімте будувати вітряки!

Отже, Валерію Павловичу, Вам усе тепер зрозуміло? «Ходімте будувати вітряки – У цьому місті вимерли поети».

Гадяч залишається позаду. На нас чекає Веприк! Після Гадяча усім ніяково. Позаду річка Псьол. Крокуємо вздовж узбіччя. Знову нас кличе дорога. Рухаємось і говоримо про життя. Згадуємо любомудріє Григорія Сковороди. Майбутні зйомки. Входимо до чарівного соснового бору. І все зненацька завмирає на дві години. Ми «губимося» у цьому лісі. Там мурашник. Великий такий! Далі легенький сонячний промінь схилив жовтим світлом листя конвалій. Казковий ліс. Дістаємо апаратуру. Готуємося до зйомки чарівної природи. Робимо постановочні кадри. Шукаємо нове місце для зйомки. Знову великий мурашник. Забуваємо про зйомку. Пробуємо на смак мурашину кислоту. Знову знімаємо... Оговталися, коли запрацювала слухавка. Нас питав представник приймаючої сторони: «Де ви є? Ми чекаємо на вас. Обід через годину. Зустріч з учителями школи о 16.00 До зустрічі!»

Хутко складаємо штатив. Згортаємо драти мікрофонів. Об'єктиви і камеру - у рюкзак. І уперед. Нам ще близько 10 км пішки. До речі, про пішу ходу уздовж узбіччя. Протягом тижня ми здолали пішки більше ста кілометрів. І за весь час, що крокуємо, ніхто не зупинився. Не запитав: що сталося? Потрібна допомога? Можливо, вас підвезти?..Щойно про це замислився, біля нас зупиняється «газель». Водій з людьми дорожньої служби пропонують сісти до машини. Вони можуть нас довести до Веприка і далі...Ми чемно відмовляємося, хоча і дуже поспішаємо. Кажемо з посмішкою: «Ми «ходоки»: учасники пішої ходи «Земним шляхом – до духовного!» у рамках Великого проекту «Сковорода-300» та з нагоди відзначення 295-річчя від дня народження Григорія Сковороди. Крокуємо

заповідними стежками країни. Велика дяка вам, Чоловіки! Але нам треба пішки»..... із сумом дивимося, як біленька машина збільшує швидкість.

Потроху збільшуємо швидкість руху і ми...

«Влітаємо» до Веприка в умовно зазначений час! Хода – ходою, а обід, самі знаєте коли. Борщ. Який він тут чарівний, гарний, смачний. Чи то ми від бігу до Веприка з важкими рюкзаками, палаткою і штативом так зголодніли? Чи він дійсно такий тут такий смачний? Зі старим салом... Просимо повторити! Услід за двома порціями борщу нам несуть справжній сучасний український делікатес: гречана каша зі шкварками. Ми подужали і це випробування. Щиро дякуємо господиням закладу.

Вони починають питати про наші мандри: хто ми і що за мета ходи? Розповідаємо завзято. Ще є час до зустрічі з учителями школи. Згодом бачимо, що ми не просто в приміщенні, де смачно годують. Там, у куточку, картини. В іншому – глечики і старовинний посуд. Старовинні радіоприймачі, магнітофони, фотоапарати. Біля столів – дерев'яні прядки. Біля входу-виходу ліжко з периною та великою кількістю вигаптуваних подушок різного розміру. Питаємо у чарівних жінок: «Що це і навіщо?» А вони нам розповідають, що це музей у них такий в їдальні. І так жваво кажуть, що і хто приніс. До них навіть з екскурсіями приходять...

Недовго думаючи, ми налаштуємо апаратуру і починаємо знімати. Аж потім питаємо: «А може, ви і співати вмієте?» Як потім з'ясувалося, вони вміють співати, і навіть дуже добре! Все це спонукає нас до дії: обираємо кут для зйомки. Жіночки сідають за дерев'яні старовинні прядки прясти пряжу з веретенами у руках. І ледь чутно починають у декілька голосів: «Тече річечка невеличечка»...

Зустріч з учителями школи. Дві години розповідей і запитань позаду. Охайна і гарна школа. Чемні вчителі. Директор чоловік. Незабаром розпочнеться новий черговий навчальний рік. Школа немовби кличе:

«Приходьте до мене! Скоріше! Я чекаю на вас, хлопці і дівчатка чарівного Веприка!» А він дійсно чарівний.

Ранок наступного дня. Темрява за склом гуртожитку, де ми зупинилися на ночівлю. Четверта ранку. Знов прокидаємося до сонця. Збираємось і прямуємо, але ще не визначилися, куди. І ось раптом біля нас з'являється маленький такий песик. Привітливо махає хвостом. А ми і кажемо йому: «Веди, нас, друже, світанок на камеру знімати!» Він розвернувся трохи праворуч і повів нас стежкою за мостом, яку ми учора звечора не запримітили. Над землею дихає туман. Срібляста роса давить око. Ми поспішаємо. Далеко позаду залишається Веприк. Ми дійшли до байраку. Там, за деревами, біля закруту, червоніє зоря. Ми завзято крокуємо назустріч сонцю, що являє собою новий день. Через місток – до іншого берега, а там...

Роса віддзеркалюється зорею. Встигаємо налаштувати камеру. Ось загомоніли горобці. Біля нас заклекотав лелека. А це, як кажуть сиві люди, – до щастя! Починаємо з творчої праці новий гарний день. І так майже кожного ранку. Зрання - зйомки природи. Потім виснажлива хода узбіччям запломбованих українських автошляхів під спекотним серпневим сонцем. Зустрічі з мешканцями міст і селищ, які з радістю нас зустрічають і запрошують у гості. І так два тижні щодня. Майже двісті кілометрів Полтавщиною і Сумщиною позаду. П'ять районів пройдено пішки. Дороги. Люди. Міста нашої мальовничої України. Знову дороги. Чергові зустрічі з мешканцями сіл і містечок. Знову спека. Нові узбіччя. Де ми?

Нас радо зустрічає Охтирка! *Нам не хорошо оттого, что мы знаем много лишнего, а не знаем самого нужного: самих себя. Не знаем того, кто живет в нас. Если бы мы знали и помнили то, что живет в каждом из нас, то жизнь наша была бы совсем другая (Г. Сковорода).*

Це з нами сталося вперше. Ми не прокинулися зрання, до сходу сонця. Гарний номер приватного готелю. Кличу хлопців – не

прокидаються. Міцно, дуже міцно сплять. Питаю організатора ходи, що будемо робити? Чую відповідь Валерія Павловича: «Робимо день відпочинку! Сьогодні зустріч з учителями шкіл охтирського району о десятій. Потім екскурсія містом, а ще потім - відпочинок!» Нарешті у нас буде день відпочинку!

Так сталося, що в Охтирці ми двічі зустрічалися з учителями: в перший день – з усіма педагогами району, наступна зустріч відбулась з освітянами міста. Можливо, ми разом стали трохи розумнішими: ви навчаєте дітей, а ми, розповідаючи вам про нашу ходу, повторюємось, а від того стаємо розумнішими самі. Охтирка. Цікава така, несподівана. Як казав колись дуже давно наш герой, учитель і поет, Григорій Сковорода: *«Добрый ум делает легким любой образ жизни».*

Образи людей і суперечки. Учасники, пішої ходи – творча знімальна група разом з ініціатором цієї ходи В. П. Манженком, згадуючи ім'я Григорія Савича на зустрічах з людьми, мабуть, вшановували не лише філософа і поета. Можливо, ми для себе відкрили справжнього українця, який любив природу і допитливий розум. Він був щасливий сам із собою і коли поруч був улюблений учень. Григорій Савич був Людиною, що по-справжньому любила Бога: в собі, учнях, друзях. Він казав: *«Из суеверий родились вздоры, споры, секты, вражды междусобных и странных, ручных и словесных войны, младенческие страхи и прочт».*

Особисто для себе я зрозумів головне: слід не стільки знати, що казав філософ, скільки розуміти і робити. Сьогодні ми, на жаль, не маємо ТАКИХ людей, але його вчення живе і досі: *«Когда наш век или наша страна имеет мудрых мужей гораздо менее, нежели в других веках и сторонах, тогда виною сему есть то, что шатаемся по безчисленным и разнородным книг стадам – без меры, без разбору, без гавани».*

Почули, можновладці? Де ви, щирі і завзяті «патріоти-заробітчани»? Там, де небо у ковбасах? Можливо, це вам лунає з далекого минулого від

філософа-любомудра Сковороди: *«От излишества рождается пресыщение, от пресыщения – скука, от скуки – душевное огорчение, а кто этим страдает, того нельзя назвать здоровым»*. Хоча, більшість із тих, хто поїхав на багаті села, рушили не з власної забаганки. Треба існувати і годувати власних дітей, народжених в Україні. Піклуючись про тіло, чи збагачуєте ви на чужині свої душі, душі власних дітей?

«Тело на то и родилось, чтоб болей и исчезать, как луна. А душа есть чаша, наполняемая вечною радостью». Так промовив Григорій Савич! Людина, яка теж була за кордоном тривалий час. Навчався науці і життєвим примхам долі. Згодом його кликали до Москви і Петербурга. Особисто кликала цариця до свого палацу. Були й інші пропозиції. Але він залишився вірним своєму вченню. Він залишився в Україні. Мандрував. Навіщував друзів, учнів, вчителів... І знову лунає крізь літа – це нам тлумачить Сковорода: *«Бери вершину и будешь иметь середину»*.

Завершення чи звершення! Ми ходили узбіччям доріг, розповідали людям про українського філософа. Ми знімали кіно про людей і для людей. Ми фотографували природу рідної землі. Фотографували українців, які залишилися жити і працювати на користь собі і своїй країні. Ми ж бо – українці! Ми разом із вами спробували дістатися самої вершини. Хтозна, можливо, нам це вдалося зробити...

Мої любі Вчителі: С. О. Заветний і Л. М. Деніско – дякую вам, що ви згадали про мене і запропонували керівництву Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди саме колишнього вашого студента-журналіста з моїми вже учнями взяти участь у цій неймовірно важкій, але чудовій пішій ході. Ми відзняли багато цікавого і яскравого. Вчотирьох ми намагалися бути справжньою командою. Гадаю, нам це вдалося. Валерію Павловичу, Антоне Олександровичу, Владиславе Валерійовичу, ви згодні?

Багато цікавого було після Охтирки. Привітна Галина Іванівна з Куп'євахи. Щира і гостинна Богодухівщина. Там Батьківщина, село

Кручик, Василя Назаровича Каразіна. Людини, зусиллями і на кошти якої було створено Харківський університет у далекому 1805 році. Одинадцять років минуло тоді, як пішов з життя Григорій Савич. Він просив нащадків написати на його могилі: *Мір ловив мене, но не поймал.*

Саме у Сквородинівці було завершено нашу пішу ходу. Нас радо зустрічали керівництво району і працівники Національного літературно-меморіального музею Г.С. Сквороди, представники ЗМІ Харківської області. Був гарний святковий захід по вшануванню пам'яті українського філософа і поета. Там, біля могили Григорія Савича згадав рядки сучасної поетеси, Надії Гармазій: « Я ж, нарешті, збагнула: у світі усе випадково...

І ловити когось – так невдячно, і просто даремно.

Особливо, коли ти не впав, а нарешті спромігся злетіти!»

Розставляємо крапки над і... До реформи мови 1917 року назва роману Льва Толстого у правописі того часу була такою: «Война і Міръ». Тобто, «Война і Народ». Сучасна назва трактується як: «Война і не война». Насправді, слово «Міръ» мало значення: вселенська структура... Хто чи що не змогло зловити філософа, Людину і Любомудра? Українець Григорій Савич Скворода пішов у вічність генієм свого часу, Людиною, яка набагато випередила свій час і решту людства! Чи не так?

Ми, сучасні українці, живемо жваво, іноді нехтуючи власною історією, здобутими колись знаннями, перемогами. Ми намагаємося щодня ганятися за журавлем-веселиком, розштовхуючи при цьому малопомітних синиць. Можливо, Г. Скворода, якого не змогли зловити ні народ, ні вселенська структура, ще й досі літає-кружляє над нами. Гадаю, нам просто слід підняти вище наші голови. Тоді, можливо, стануть світлішими думки і слова, і згодом – дії наші...

Там, у недалекому минулому, коли нас ще не було у цьому світі, наші батьки, дуже люблячи один одного, забажали продовження свого роду, самих себе. Так з'явилися ми, діти Землі. Ми продовження своїх

батьків. Розумієте? І знову цитата: *«Житие значит: родиться, кормиться, расти и умалются, а жизнь есть плодоприношение, прозябшее от зерна истины, царствовашия в сердце их».*

Ми намагаємося зробити світ краще, не питаючи у цього світу, хоче він цього чи ні? Штовхаємось. Ображаємось. Знищуємо тих, хто не погоджується. Спроби «возлюбить ближнего своего» майже даремні. Так ось, на завершення. Усім нам. На майбутнє цікавинка він Григорія Сковороди: *«Любитъ человечество легче, чем сделать добро родной матери».*

Замислимося над цим разом, ми ж бо українці, діти своїх батьків!